

ІНТЕГРУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ В ПРОСТІР МОВНОЇ ОСВІТИ

*Оксана КУЧЕРУК,
доктор педагогічних наук, професор кафедри
світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

УДК 371.321:801.8

У статті розглянуто теоретичні і практичні питання проблеми інтегрування інфомедійної грамотності в шкільний курс української мови з огляду на актуальність ідей медіаосвіти. Зокрема, зосереджено увагу на сучасних принципах медіаосвіти, окреслено тренувальний навчально-методичний інструментарій реалізації їх у процесі інтегрування інфомедійної грамотності в шкільний курс української мови.

***Ключові слова:** інфомедійна грамотність, медіаосвітній підхід, принципи медіаосвіти, вправи, медіазасоби, методика навчання української мови.*

Сучасна реалізація цілей формування мовної особистості залежить від урахування й упровадження засад медіаосвіти. Сама ідея навчання мови з використанням медіазасобів (книг, журналів, газет, кінофільмів тощо) не є новою. Однак сьогодні учні не просто користуються медіа, а «живуть» у медіа, відповідно особливості навчання української мови на основі медійної освіти переосмислюються з урахуванням суспільних і освітніх запитів. Актуальність і перспективність такого підходу до формування мовної особистості учня певною мірою простежується в чинних шкільних програмах з української мови.

Сьогоднішні тенденції розвитку суспільства й освіти формують об'єктивні умови для переходу процесу навчання української мови на новий інформаційно-технологічний рівень, пов'язаний, зокрема, із формуванням в учнів інфомедійної грамотності на засадах компетентнісного підходу, діалогової комунікації, електронної лінгводидактики та ідей медіаосвіти. Водночас виникають суперечності: 1) між стрімким ростом інформації у світі і розгубленістю учнів перед потоками інформації (часто сумнівної якості, деструктивної), нерозумінням багатьма вчителями, що з нею робити; 2) між потужним освітнім потенціалом діалогової комунікації і неусвідомленням цього багатьма вчителями-словесниками, а отже, нехтуванням діалоговими тактиками в їхній практиці навчання української мови; 3) між створенням електронних бібліотек, діджиталізацією освіти та віртуалізацією міжособистісного спілкування й освітніх послуг, з одного боку, і недостатнім урахуванням цих тенденцій у теорії і практиці навчання української мови в закладах освіти різних рівнів, з іншого боку. Конкурентоспроможний педагог має не лише знати свою навчальну дисципліну, а й бути готовим креативно розкривати її, навчати з використанням освітніх електронних ресурсів, інтернетних сервісів і цифрових платформ. Окреслена проблема не втрачає актуальності через постійний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз наукових робіт, присвячених розв'язанню окресленої проблеми, свідчить, що українські лінгводидакти досліджують окремі аспекти навчання української мови на основі медіаосвітнього підходу. Зокрема, інтегрування блогодидактики в заняття української мови (М. Боголюбова, Г. Корицька, О. Криворотенко, Г. Онкович та ін.), формування готовності майбутніх учителів-філологів до використання медіа в професійній діяльності (О. Георгіаді, О. Семенов, Т. Хижня, М. Ячменик та ін.), формування медіаграмотності на уроках української мови (О. Глазова, О. Шуневич та ін.), використання засобів ІКТ для створення розвивального освітнього середовища в навчанні української мови (М. Греб, Н.Грона, Г. Корицька, Г. Шиліна та ін.). Незважаючи на інтерес учених до проблеми організації мовної освіти на

засадах медіаосвітнього підходу, лінгвометодична теорія її розроблена недостатньо, а в практиці навчання української мови багатьох учителів освітній потенціал медіа реалізується недостатньо. **Мета статті** – розглянути сучасні принципи медіаосвіти й окреслити навчально-методичний інструментарій реалізації їх у процесі інтегрування інфомедійної грамотності в шкільний курс української мови.

У контексті порушеної проблеми фахівці замислюються насамперед над такими питаннями: у чому суть інфомедійної грамотності, медіаосвітнього підходу до навчання і як реалізувати його на уроці? Зупинимось на них детальніше через призму методики навчання української мови учнів основної і старшої школи.

Вивчення матеріалів з інфомедійної грамотності [1, с. 7] дає підстави стверджувати, що в умовах інформаційного суспільства, аби встояти під потоками інформації, важливо володіти *інфомедійною грамотністю*, яка інтегрує в собі кілька компонентів: інформаційну грамотність, медіаграмотність, критичне мислення, соціальну толерантність, стійкість до впливів медіа на наші емоції, фактчекінг, цифрову безпеку, візуальну грамотність, інноваційність, креативність.

Медіаосвітній підхід до мовної освіти, за Н. Духаніною, варто розглядати як складну систему процесів отримання, засвоєння, інтерпретації, створення медійної продукції за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа). За такого тлумачення інформація розглядається як базовий визначальний елемент педагогічної системи медіаосвіти, відповідно виникає питання про вдосконалення і створення методичних розробок способів засвоєння інформаційного потоку. В основу медіаосвітнього підходу покладено медіадіяльність, що сприяє підготовці особистості до життя в інформаційному просторі тощо [2, с. 186].

Медіаосвітній підхід до навчання української мови – це методологічний орієнтир в організації мовної освіти на основі медіаосвітніх принципів і технологій, що передбачають у процесі формування мовної особистості учня пошук, отримання, засвоєння, аналіз, оцінювання, інтерпретацію інформації,

створення учнями власних текстів із використанням медіа, формування здатності критично сприймати медіатекст.

Варто підкреслити, що медіаосвіта не вводиться в українських школах як обов'язковий навчальний предмет, а може інтегруватися в зміст різних навчальних дисциплін, зокрема й у шкільний курс української мови. За таких умов учитель-словесник має змогу формувати в учнів на уроках мови не лише предметну компетентність, а й інформаційну грамотність і медіакультуру як компоненти ключових компетентностей, які є основою для успішного життя в інформаційному суспільстві [4, с. 77].

В умовах інформаційної доби основний смисл навчання української мови на засадах медіаосвіти полягає у формуванні засобами предмета ефективного мовця, що володіє інфомедійною грамотністю. Медіаосвітній підхід до навчання української мови, крім власне предметних цілей (з української мови), передбачає реалізацію специфічних цілей, пов'язаних із смисловими компонентами концепту *інфомедійна грамотність*, наведеними вище. Окреслимо відповідні групи цілей, використовуючи матеріали з інфомедійної грамотності [1, с. 7].

Цілі, пов'язані з формуванням інформаційної грамотності в учнів:

- *вміння* ефективно шукати, читати, сприймати й аналізувати інформацію, подану в різних знакових формах (текст, схема, таблиця, фото, малюнок та ін.);
- *вміння* шукати джерела, першоджерела та працювати з ними;
- *розуміння* авторського права;
- *вміння* вирізняти плагіат;
- *вміння* усвідомлено відрізняти факти від суджень у медіаінформації;
- *вміння* систематизувати інформацію, висувати гіпотези, оцінювати альтернативи.

Цілі, пов'язані з формуванням медіаграмотності:

- *розуміння*, як працюють медіа, пояснення, як медіатексти можуть впливати;
- *вміння* визначати жанри журналістських повідомлень, медіатекстів;

- *вміння* інтерпретувати твори кіномистецтва та інших видів мистецтв;
- *вміння* аналізувати рекламу, розрізняти її типи.

Цілі, пов'язані з формуванням критичного мислення:

- *вміння* ставити запитання, активно досліджувати, критично розмірковувати, дбайливо добирати слова;
- *вміння* обґрунтовувати власну позицію на основі переконливої аргументації;
- *вміння* оцінювати будь-яку інформацію (текстову, візуальну, звукову) та інтерпретувати події;
- *вміння* проводити паралелі з теперішнім часом;
- *вміння* аналізувати передумови та причини події, порівнювати й аналізувати медіатексти.

Цілі, пов'язані з формуванням соціальної толерантності:

- *вміння* ідентифікувати та протидіяти мові ворожнечі;
- *вміння* ідентифікувати та протидіяти стереотипам і дискримінації;
- *навички* етичного спілкування (слухати, спостерігати, доцільно вживати етикетні мовні формули).

Цілі, пов'язані з формуванням стійкості до впливів, фактчекінгом:

- *вміння* ідентифікувати прояви пропаганди;
- *вміння* ідентифікувати фейки й інструменти маніпуляції (зокрема, через псевдоекспертів, клікбейт-заголовки, маніпулятивні фото, відео, тексти, статистику тощо);
- *навички* емоційного інтелекту (ідентифікувати вплив медіа на наші емоції).

Цілі, пов'язані з формуванням цифрової безпеки:

- *навички* із захисту приватного простору, з особистої кібербезпеки (протидія онлайн-шахрайству, шкідливим програмам);
- *вміння* уникати шкідливого контенту і контактів, запобігти ризикам у комунікації (протидія кібербулінгу, грумінгу).

Цілі, пов'язані з формуванням візуальної грамотності, інноваційності, з розвитком креативності:

- *вміння* аналізувати фото, лого, символи, інфографіку, інші візуальні ряди;
- *вміння* втілювати ідеї завдяки онлайновим інструментам, використовувати медіа для самовираження і творчості;
- *вміння* використовувати медіа для соціального блага.

Інтегрування інфомедійної грамотності в компоненти шкільного курсу української мови, з урахуванням наведених цілей, дає змогу реально модернізувати зміст і технології мовної освіти. Оскільки сучасні учні, як було сказано, «живуть» у соціальних медіа, цілеспрямовано інтегруючи відповідні засоби у предмет, учитель-словесник допомагає юним особам здобути корисний досвід використання медіа для навчання й особистісного розвитку. Використання новітніх медіа в просторі мовної освіти підвищує інтерес до пошуку й передавання інформації, до критичного осмислення її, практичного й творчого застосування інформації, до читання, слухання, інтерпретування медіатекстів, до розповідання історій, до спілкування, навчання тощо.

Механізм створення відповідної навчально-методичної системи, що передбачає інтегрування інфомедійної грамотності в шкільний курс української мови, та ефективне впровадження цієї системи базується на загальнодидактичних і специфічних положеннях, описаних у працях дидактиків і методистів. Водночас медіаосвітній підхід до мовної освіти потребує врахування *основних принципів медіаосвіти*, визначених у «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» (2016 р.) [3]:

1) принцип особистісно орієнтованого навчання – спрямування на актуальні медіапотреби учнів, урахування їхніх вікових, індивідуальних та соціально-психологічних особливостей, наявних медіауподобань і рівня сформованості медіакультури особистості;

2) принцип перманентного оновлення змісту – постійне оновлення медіаосвітнього змісту відповідно до розвитку технологій, змін у системі масмедіа, стану медіакультури суспільства та окремих його верств; використання актуальних інформаційних прецедентів, поточних новин, популярних комплексних медіафеноменів;

3) *принцип орієнтації на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій* – опертя на передові досягнення ІКТ, новітні медіа;

4) *принцип пріоритету морально-етичних цінностей* – медіаосвітнє спрямування на захист суспільної моралі і людської гідності, на утвердження загальнолюдських цінностей;

5) *принцип пошанування національних традицій* – урахування національної та етнолінгвістичної специфіки медіапотреб учнів і педагогів, на основі їхньої взаємодії і конструктивного діалогу, розвиток національної культури, зростання престижності українськомовного спілкування;

6) *принцип патріотизму* – формування і зміцнення національної ідентичності, консолідації суспільства, формування свідомої громадянської патріотичної позиції особистості за допомогою застосування різноформатного медіаконтенту відповідного змісту, формування вмінь критичного сприймання, аналітичного опрацювання медійних повідомлень, оцінювання їх достовірності та об'єктивності, а також набуття нових смислів;

7) *принцип громадянського спрямування* – опертя на потенціал громадських об'єднань і асоціацій для розвитку в країні громадянського суспільства, його політичної культури;

8) *принцип естетичної наснаженості* – використання кращих досягнень сучасного мистецтва, естетичне виховання засобами образотворчого мистецтва, музики, художньої літератури, кіно, фольклорних практик;

9) *принцип продуктивної мотивації* – творче сприймання медіа і розвиток здатності учня створювати власний різножанровий медіапродукт з метою подальшого використання його в спільноті, на фестивалях, конкурсах тощо.

Для того щоб навчально-методичний інструментарій реалізації наведених принципів набув ефективності, учитель має чітко розуміти цілі інтегрування інфомедійної грамотності в заняття з української мови. Наведемо приклади відповідного навчально-методичного інструментарію, в основі якого вправи, окремі з яких містять покликання на електронні ресурси.

ВПРАВА. «Розпізнай вишиту інформацію...»

Виберіть із мережі Інтернет зображення вишитих українських рушників, прочитайте зашифровану у вишивці інформацію (у кольорах, орнаменті, символах тощо). Обміняйтеся своїми думками з однокласниками. Напишіть твір-опис на тему «Український рушник», використовуючи такі слова і словосполучення: оберіг, доля, картина, тайнопис вишивки, магичні символи, горизонтальне розташування візерунків, геометричний і рослинний орнамент, зображення тварин і птахів, образи комах, фігури, техніка вишивки, рукодільне мистецтво, вишиті з піснею і молитвою, «молитва без слів».

ВПРАВА. «Хмара слів "День вишиванки"»

Використовуючи мобільний додаток *Word art creator*, створіть асоціативну хмару з прикметників на тему «День вишиванки» з подальшою демонстрацією екрана на уроці (щоб надати естетичного вигляду хмарі слів, виберіть різні кольори, шрифти, цікаву форму). Напишіть і опублікуйте (разом зі створеною хмарою слів) допис у соцмережі про те, як святкують день вишиванки у вашій школі.

ВПРАВА. «Знайди помилку!»

Перегляньте рекламні і вітальні листівки в соцмережі. Виберіть із-поміж них ті, у яких є правописні помилки, створіть із вибраних листівок колаж або комп'ютерну презентацію. Покажіть колаж чи комп'ютерну презентацію на уроці, супроводжуючи демонстрацію правописним коментарем.

ВПРАВА. «Відеосюжет»

Перегляньте на YouTube короткометражний відеосюжет *Марка Роберта Стеха про художника Карла Звіринського* («Очима культури», №98, 2018 р.:https://www.youtube.com/watch?v=DEziEH01iGk&index=99&t=0s&list=PLI_fVHw7K9aaYNZPOLmDtKSUIP3csD-Du). На основі переглянутого відеосюжету складіть розповідь про українського художника, про його життя та творчість, використовуючи дієприслівники (наприклад: *переглянувши* (відеосюжет), *малюючи* (полотна), *створюючи* (образи)).

ВПРАВА. «Інфографіка»

Перегляньте ресурси мережі Інтернет (рекламні ролики, пости в соціальних мережах, статті та ін.) через призму мовного вираження та інформаційної якості медіапродуктів. Систематизуйте недоліки опрацьованих медіапродуктів і створіть інфографіку «*Проблеми екосистеми медіатекстів*».

ВПРАВА. «Я – ньюзмейкер»

Прочитайте в Інтернет-мережі (чи газеті) новинний медіатекст (наприклад, про коронавірус). Розгляньте його через призму запитань: *Хто? Що? Коли? Де? Чому? Як?* Назвіть, де в прочитаному медіатексті факти, а де коментарі, оцінні судження, дайте характеристику синтаксичним конструкціям, якими виражені факти і судження. Коротко опишіть своїми словами прочитану новину. Доберіть до неї в мережі Інтернет ілюстрації, фото, картинки.

ВПРАВА. «Я – дослідник медіа»

Дослідіть заголовки статей (які подано в газетах чи новинних стрічках електронних видань): випишіть ті заголовки (6-10), які містять речення, різні за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні), а також окличні речення, які виражають оцінку (співчуття, іронію, захоплення). Проаналізуйте виписані синтаксичні конструкції з погляду будови і комунікативного призначення.

ВПРАВА. «Проект»

Перегляньте цікаве відео за книгою Вікі Кінг «Як написати кіно за 21 день» (<https://tydyvy.com/video/DyIFChA>), щоб дізнатися рекомендації з написання історій. Ураховуючи практичні поради цього відео, підготуйте мультимедійний проєкт «*Моя історія*», доповніть самостійно створений оповідний текст цитатами, інфографікою, фото чи відео, використайте гру шрифтів та ін. Представте проєкт у класі.

ВПРАВА. «Гра-тест»

Зайдіть на сайт за цим покликанням: <https://dashaalexandrovns.wixsite.com/quest>. Пройдіть на сайті гру-тест «*Бути медіаграмотним – це круто!*» і визначте свій рівень

медіаграмотності. За правилами гри кожна правильна відповідь оцінюється в один бал. У результаті можна набрати максимальну кількість балів – 12.

ВПРАВА. «Я думаю так ...»

Напишіть аргументативне есе, у якому доведіть або спростуйте таку думку: *«Інфомедійна грамотність – це здатність адекватно розуміти інформацію та не губитися у світі медіа».*

Важливо наголосити, що через вправи, розроблені на засадах медіаосвітніх принципів, формуємо мотивацію до навчального предмета. Для ширшої реалізації цілей шкільного курсу української мови на засадах медіаосвіти необхідний якісний новітній навчально-методичний інструментарій, який би дав змогу природовідповідно й відкрито формувати носія мови з розвинутою інфомедійною грамотністю. Сказане зумовлює пошук природовідповідних методів, засобів, технологій навчання, яким властива інтегративна природа, завдяки цьому можна буде створити умови для того, щоб учні могли сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати, обговорювати медіаінформацію й продукувати власні висловлювання, тексти з використанням засобів масової комунікації. У нових освітніх реаліях запитаними є когнітивні, практичні, інтерпретаційні, креативні й комунікативні методи навчання, дидактичні медіатексти, електронні освітні ресурси, інтерактивні технології, що, поза іншим, допомагають розвивати інфомедійну грамотність. Особливе освітнє значення в системі шкільного навчання української мови має активна діяльність з актуальним медіатекстом, що підвищує мотивацію учнів, розвиває в них читацьку грамотність (шляхом читання вишивок; картин художників; схем; мемів, у яких немає слів), культивує навички критичного мислення, формує інформаційну грамотність, медіакультуру, культуровідповідні комунікативні вміння, збагачує персональний досвід використання медіа для соціального блага.

Отже, окреслений підхід відповідає сучасним вимогам до створення медіаосвітнього середовища в просторі мовної освіти. Окреслені принципи медіаосвіти і навчально-методичний інструментарій реалізації їх у шкільному

курсі української мови становлять необхідні умови для формування носія мови з розвиненою інфомедійною грамотністю. Усвідомлення суті наведених принципів і методичних рекомендацій дає змогу обґрунтовано розроблювати моделі варіативних методик та ефективно реалізовувати їх у шкільній практиці навчання української мови. Питання інтегрування інфомедійної грамотності в заняття з української мови в основній і старшій школі залишається відкритим для подальших досліджень.

В статье рассмотрены теоретические и практические вопросы касательно проблемы интегрирования инфомедийной грамотности в школьный курс украинского языка в связи с актуальностью идей медиаобразования. В частности, акцентировано внимание на современных принципах медиаобразования, предложен тренировочный учебно-методический инструментарий реализации их в процессе интегрирования инфомедийной грамотности в школьный курс украинского языка.

Ключові слова: *інфомедійна грамотність, медиаобразовательний підхід, принципи медиаобразования, упражнения, медиасредства, методика обучения украинскому языку.*

The article considers theoretical and practical issues of integrating infomedia literacy into the school course of the Ukrainian language given the relevance of the ideas of media education. In particular, attention is focused on modern principles of media education, outlined training educational and methodological tools for their implementation in the process of integrating information media literacy in the school course of the Ukrainian language.

Key words: *infomedia literacy, media educational approach, principles of media education, exercises, methodology of the Ukrainian language teaching .*

Література

1. Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність. Зимова школа: матеріали. – IREX. – 98 с.

2. Духанина Н. Медиаобразовательный подход к обучению иностранным языкам // Медиаобразование 2013: Сб. трудов Международного форума конференций «Медиаобразование 2013». Москва, 31 октября – 02 ноября 2013 г. / Под ред. И.В. Жилавской. – М. : Риц МГГУ им. М. А. Шолохова, 2013. – С.184-193.

3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція))// MediaSapiens. – 27 квітня 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontsepsiya-vprovadzheniya-mediaosviti-v-ukraini-nova-redaktsiya/>

4. Кучерук Оксана. Навчання української мови на засадах медіаосвіти в загальноосвітній школі: соціокультурний аспект // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 51. – Кам'янець-Подільський: Видавець Панькова А. С., 2020. – С. 76-80. – 152 с.

5. Семенов О., Ячменик М.М. Мовно-методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти: монографія / О.М. Семенов, М.М. Ячменик. – Суми : Видавництво СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2019. – 211 с.